

Synoda biskupov: „Božie slovo v živote a poslaní Cirkvi:“ v Ríme 2008.

DANIEL SLIVKA

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta,

Abstract: 28th June, 2008 pope Benedict XVI. declared the Pauline Year. In this Pauline Year, the Synod of Bishops about God's word took place in Roma with following topic: *The Word of God in the Life and Mission in the Church*. It was the twelfth Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops. Before the start of the twelfth Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops, there were these very important documents: *Lineamenta* and *Instrumentum laboris*. Pope Benedict XVI. opened the Synod of Bishops in the Papal Basilica Saint Paul Outside The Wall with Eucharistic celebrations. There participated cardinals, members of Eastern churches, archbishops, bishops and priests. The Synod of Bishops lasted for three weeks and Pope Benedict XVI. closed the twelfth Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops with holy mass in Saint Peter's Basilica. The documents of the Synod of Bishops are: *The Message of God of the twelfth Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops to People* and *Apostolic Exhortation* is being prepared now.

Key words: *The Synod of Bishops: The Word of God in the Life and Mission in the Church. The twelfth Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops. Lineamenta - The Word of God in the Life and Mission in the Church. Instrumentum laboris -The Word of God in the Life and Mission in the Church. The Message of God of the twelfth Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops to People.*

Priebeh a dôležité medzníky Synody biskupov o Božom slove

V jubilejnom Roku svätého Pavla, ktorý pápež Benedikt XVI. vyhlásil v predvečer sviatku svätých apoštolov Petra a Pavla sa v Ríme uskutočnila Synoda biskupov o Božom slove. Synodu otvoril pápež Benedikt XVI. 5. októbra 2008 o 9.30 v Bazilike sv. Pavla za hradbami slávnostnou liturgiou a začal XII. generálne zhromaždenie Synody biskupov. Na slávnostnom otvorení sa spolu s pápežom zúčastnili a liturgiu konceleb-

rovali synodálni otcovia a ďalší spolupracovníci, ktorých tvorilo 52 kardinálov, 14 členov Východných cirkví, 45 arcibiskupov,¹ 130 biskupov a 85 kňazov. Témou synody biskupov v jubilejnom Roku svätého Pavla bola lat. „Verbum Domini in vita et missione Ecclesiae“ – „Božie slovo v živote a poslaní Cirkvi.“²

5. októbra 2008 v deň otvorenia Synody biskupov o Božom slove pápež Benedikt XVI. vo svojej homílii sa: „*zameral na poslanstvo podobenstva z Matúšovho evanjelia o vinici a zlých vinohradníkoch: „V Ježišových slovách je prísľub: vinica nebude zničená. Zatiaľ čo pán vinice neverných vinohradníkov prenecháva ich osudu, svoju vinicu neopúšťa a zveruje ju iným zo svojich sluhov, ktorí sú mu verní. Toto ukazuje, že ak aj v niektorých oblastiach viera zoslabne až po jej vyhasnutie, vždy tu budú iné národy pripravené ju prijať.“ Taktiež vyzval „celú Cirkev, aby účinne oblasovala evanjelia, k čomu má prispieť aj súčasná Biskupská synoda. Prítomných účastníkov synody pápež oslovil slovami: „Chcem zo srdca pozdraviť všetkých vás, ctihodní synodálni otcovia, a tí, čo sa zúčastňujete na tomto stretnutí ako experti, audítori a osobitne pozvaní. Mám tiež radosť privítať bratských delegátov z iných cirkví a cirkevných spoločenskostí. Generálnemu sekretárovi Biskupskej synody a jeho spolupracovníkom patrí vyjadrenie uznania nás všetkých za náročnú prácu vykonanú v týchto mesiacoch, zároveň so žičením do námah, ktoré ich čakajú v nasledujúcich týždňoch.“³*

6. októbra 2008 sa prihovoril generálny sekretár biskupskej synody Mons. Nikola Eterović. Vo svojom príhovore zdôraznil, že pápež sa dlhodobo zaoberá témou Božieho slova ako o tom hovoria viaceré príhovory pred modlitbou Anjel pána (6. novembra 2005 pri príležitosti 40. výročia promulgácie „Dei Verbum“),⁴ príhovor účastníkom medzinárodného stretnutia o Svätom písme v živote Cirkvi, publikácia Ježiš Nazaret-ský, či jeho katechézy na túto tému počas stredajších generálnych au-

¹ Zo Slovenska sa biskupskej synody zúčastnili Bratislavský arcibiskup a metropolita J. E. Mons. ICDr. Stanislav Zvolenský, PhD. ako delegát Konferencie biskupov Slovenska a J. E. Mons. ThDr. Ján Babjak, SJ, PhD., arcibiskup a metropolita Prešovskej gréckokatolíckej archieparchie na Slovensku, ktorý je ako metropolita východnej cirkvi z úradu stálym členom.

² Porov.: SYNODUS EPISCOPORUM, XII CŮSTUS GENERALIS ORDINARIUS: *Verbum Domini in vita et missione Ecclesiae*. Lineamenta. http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20070427_lineamenta-xii-assembly_lt.html

³ Porov.: BENEDICT XVI.: *Homily of His Holiness Benedikt XVI. Basilica of St Paul Outside-the-Walls Sunday, 5 October 2008*. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20081005_apertura-sinodo_en.html; TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081005005>

⁴ DANCÁK, F. - HOSPODÁR, M.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu a Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, s. 20 – 25.

diencií. Tieto príhovory obohacujú synodálne úvahy pri synodálnych prácach, pričom tou najdôležitejšou je slobodná synodálna diskusia.⁵

Na prvej generálnej kongregácii synody o Božom slove vo Vatikáne pápež Benedikt XVI. vo svojom príhovore povedal: „*Len Božie slovo dáva ľudskému životu tú pevnosť, ktorú nie je možné nájsť v žiadnej inej oblasti: od kariéry k peniazom, ako nám to ukazuje nedávna svetová finančná kríza. Na piesku stavia ten, kto si zakladá len na viditeľných a hmatateľných veciach, na úspechu, kariére, peniazoch. Zdanlivo sú toto tie pravé hodnoty, ale teraz pri otrasoch veľkých bánk vidíme, že tieto peniaze sa strácajú, že nie sú ničím. Tak, ako všetky veci, ktoré sa zdajú byť skutočne hodnotné, na ktorých si zakladáme a ktoré sú len druhotnými vecami. Kto stavia svoj život na týchto hodnotách – na materiách, úspechu a na všetkom, čo sa nám takto zjavuje – stavia na piesku. Naopak Božie slovo je skutočnou hodnotou, na ktorej máme zakladať náš život. Spomeňme si na Ježišove slová: „Nebo a zem sa pomínú, ale moje slová sa nepomínú (Mt 24, 35). Ľudsky povedané, slovo, naše ľudské slovo je takmer nič, iba dych, ktorý sa hneď po vyrieknutí stratí: zdá sa byť ničím. Ale ľudské slovo má neuveriteľnú silu: máme slová, ktoré tvoria dejiny. A navyše, Božie slovo je základom všetkého, je skutočnou realitou.“ „Na to, aby sme boli realistami, musíme zmeniť naše myslenie“ o tom, že materiálne veci, veci, ktorých sa možno dotknúť sú silnejšie a istejšie. „Realista je ten, kto v Božom slove spozná základ všetkého. Realista je ten, kto stavia svoj život na tomto základe, ktorý zostáva natrvalo. V závere Svätý Otec povedal, že oblasť evanjelia a poslanie nie sú akýmsi druhom cirkevného kolonializmu, teda snahou včleniť iných do našej skupiny, ale sú východiskom pre samostatné kultúry pri vstupe do univerzality, ktorá všetkých spája a robí z nich bratov.“⁶*

Druhá generálna kongregácia začínala správou z piatich kontinentov a po nich vystúpil vrchný rabín Haify Shear Yashiv Cohen. Rabín sa zameral na spoločnú tému a historickosť momentu prehlbovania medzináboženského dialógu. Na synodu biskupov bol prvýkrát pozvaný a viedol jednoduchú diskusiu o židovskej interpretácii Svätého písma.⁷ Rabín, ktorý je jedným z predsedov Komisie pre dialóg medzi Izraelom

⁵ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Mons. Eterovic v úvode Biskupskej synody: Benedikt XVI. bol synode vždy nablízku.*

<http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20081006023>

⁶ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Benedikt XVI.: Božie slovo je tou skalou, na ktorej máme stavať náš život.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocclanku=20081007014>

⁷ Porov.: JĘDRZEJEWSKI, S.: *Biblia i judaizm.* Krakow: Papieska Akademia Teologicznej w Krakowie, 2007; VALČO, M.: *Princíp tolerancie v cirkvi a v spoločnosti – Chápanie tolerancie v dejinách a dnes.* In: *Slovo*, vol. 4, 2001. Torrington : Slavic heritage institute, 2001.

⁸a Vatikánom, je prvým nekrestanom v dejinách, ktorý bol pozvaný na svetovú Biskupskú synodu.⁹ Po ňom pokračoval vo vystúpení aj bývalý sekretár a člen Pápežskej biblickej komisie Albert kardinál Vanhoye, ktorý vo svojom príspevku: „Písmo je spoločným dedičstvom kresťanov i Židov...“ poukázal na Sväté písmo ako dedičstvo, ktorého podiel je rovnaký pre kresťanov i pre Židov v publikovanom dokumente Pápežskej biblickej komisie predstavil dokument Pápežskej biblickej komisie na tému: „Židovský národ a jeho Sväté písmo v kresťanskej Biblii.“¹⁰ Povedal, že: „*posvätné knihy Starého Zákona tvoria neoddeliteľnú súčasť kresťanskej Biblie. Ak by boli knihy Nového Zákona založené na inom základe, nemali by žiadnu skutočnú hodnotu. Bez ich nadväznosti na knihy Starej zmluvy Židov by nemohli byť pokladané za úplné Božie dielo.*“ A k medzináboženskému dialógu povedal: „*Dialóg medzi kresťanmi a Židmi je možný, pretože zdieľame spoločné bohaté dedičstvo, ktoré nás spája. Je veľmi potrebné postupne odstraňovať neporozumenie a predsudky z oboch strán v prospech lepšieho pochopenia dedičstva, na ktorom máme podiel, posilňovať to, čo nás vzájomne spája.*“¹¹

Na tretej a štvrtej generálnej kongregácii sa za prítomnosti pápeža Benedikta XVI. v Synodálnej aule vo Vatikáne sa rozoberala téma prípravy záverečného dokumentu - Komisia pre prípravu posolstva a následná všeobecná diskusia. Počas prestávky pápež prijal členov spoločnosti: „United Bible Societies“ a generálneho sekretára americkej biblickej spoločnosti, reverenda M. Milloya, ktorý sa zúčastňuje synody ako osobitne pozvaný. Popoludňajšou témou bolo všeobecné direktorium pre homílie, aby sa kazateľská činnosť inšpirovala univerzálnou skúsenosťou Cirkvi. Biskupi poukázali aj na nebezpečenstvo a potrebu väčšej pozornosti pri publikovaní senzáciových ako odborných publikácií – ako napr. v prípade Judášovho evanjelia, aby sa nezmiešali hodnoverné pramene s nehodnovernými. Potom pokračoval Mons. Laurent Mosengwo Pasinya – špeciálny sekretár synody pochádzajúci z Konga, ktorý upozornil na problematiku siekt, „*ktorých náuka sa zakladá na fundamentalistickej interpretácii Biblie, upozornil dodal: Je preto nevyhnutné pridržať sa pevných kritérií pri interpretovaní, ako je*

⁸ Porov.: PAĽA, G.: *Mediálna problematika v katolíckej náboženskej výchove*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, s. 128 – 129.

⁹ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Na Biskupskú synodu o Božom slove je prvýkrát v dejinách pozvaný židovský rabin*.
<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20080923010>

¹⁰ Porov.: PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Židovský národ a jeho Svätá Písma v kresťanskej Biblii*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004.

¹¹ Porov.: PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Židovský národ a jeho Svätá Písma v kresťanskej Biblii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. čl. 19 – 83; TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Kardinál Albert Vanhoye: „Písmo je spoločným dedičstvom kresťanov i Židov...“*
<http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081009012>

*súlrad s apoštolskou tradíciou a vzájomná korešpondencia s ostatnými časťami písma.*¹²

6 a 7 kongregácia s zaoberala témou dôležitosti formovania kňazov v seminároch. Ako povedal kardinál a arcibiskup Krakowa Mons. Stanisław Dziwisz, ktorý: „*zdôraznil dôležitosť formovania kňazov v seminároch. Podľa nebo by sa mali nielen vzdelávať v oblasti Svätého Písma, ale by mali byť zapálenými kňazmi Slova a služby pre Boží ľud. Ako uviedol „toto je jedna z nevyhnutných podmienok „novej evanjelizácie”, ktorá tolko ležala na srdci Božiemu služobníkovi pápežovi Jánovi Pavlovi II.*“¹³ Potom vystúpil aj kórejský arcibiskup Mons. Vincent Ri Pyung-Ho, ktorý sa vo svojom prejave zamerl na dôležitosť ako aj spôsob prednesu kňazských homílií. Ako vzor uviedol Božiu Matku Pannu Máriu a jej načúvanie Božiemu Slovu. Podľa evanjelia vysvetlil tieto slová Písma: „*Ale Mária zachovávala všetky tieto slová vo svojom srdci a premýšľala o nich. (Lk 2, 19). Toto nám pomáha uvedomiť si, že ešte pred premýšľaním nad Božím slovom sa ho snažila pochopiť srdcom. Uchovávanie teda znamená, že si ho opakovala vo svojom srdci veľakrát, až kým jej jeho význam nebol úplne jasný. Takýmto spôsobom si srdce pretvorila na akúsi knižnicu Slova.*“ V tomto zmysle dal arcibiskup Ri Pyung-Ho návrh na vytvorenie rady pre dobré biblické kázanie určené kňazom, aby tak „*Cirkev mohla zažiť novú jar*“ dodal arcibiskup.¹⁴

V piatok, 10. októbra 2008, vystúpil na Synode biskupov vo Vatikáne, v prítomnosti pápeža Benedikta XVI. aj prešovský gréckokatolícky arcibiskup a metropolita Mons. ThDr. Ján Babjak, SJ, PhD. Vo svojom príspevku poukázal na prenasledovanie Gréckokatolíckej cirkvi počas obdobia totalitného režimu¹⁵ na Slovensku a vyzdvihol získané Božie milosti za vernosť Cirkvi v ťažkom období komunistického režimu. Arcibiskup a metropolita sa zároveň, že z Božej milosti bola Gréckokatolícka cirkev na Slovensku pápežom Benediktom XVI. povýšená na Metropolitnú cirkev Sui iuris s novými eparchiami. Následne sa zamerl na pastoračnú činnosť zameranú predovšetkým na deti, mládež a rodiny.

¹² TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Vo Vatikáne pokračovala dnes tretí deň Biskupská synoda.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081008025>.

¹³ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Vo Vatikáne aj vo štvrtok pokračovalo zasadnutie Biskupskej synody. V stredu bola na programe 5. kongregácia, na ktorej vystúpilo 15 delegátov a predsedal jej kardinál Scherer.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081010018>.

¹⁴ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Vo Vatikáne aj vo štvrtok pokračovalo zasadnutie Biskupskej synody. V stredu bola na programe 5. kongregácia, na ktorej vystúpilo 15 delegátov a predsedal jej kardinál Scherer.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081010018>.

¹⁵ Porov CORANIČ, J.: *Sakrálne pamiatky Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období baroka.* In: *Cnoty i wady.* Prešov : Presovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008.

Podotkol, že v pastorácii je potrebné pokračovať nadalej a vyzval, že pre „*rozkvet našej cirkvi je neustále potrebné stále viac čerpať z Božieho slova.*“ V závere príspevku poukázal na rôzne formy práce s Božím slovom. Pastoračnou činnosťou s Božím slovom sa eliminujú vplyvy svet-ského relativizmu, liberalizmu a rozšírenou vierou v absolútnu platnosť vlastného názoru. Ako povedal Mons. ThDr Ján Babjak SJ, PhD.: „*Riešením tohto problému je permanentná biblická formácia kňazov, ktorá v sebe obsahuje správnu hermeneutiku biblického textu pre dnešnú dobu.*“ Zároveň Božie slovo nesmie ostať len pri slávení eucharistie teda vždy musí existovať prepojenie Božieho slova v liturgii s mimolitur-gickým životom veriacich.¹⁶

V sobotu 11. októbra 2008 predpoludním vystúpil na desiatej gene-rálnej kongregácii Biskupskej synody v Ríme aj bratislavský arcibiskup a metropolita Mons. ICDr. Stanislav Zvolenský, PhD., ako delegát Konfe-rencie biskupov Slovenska. Arcibiskup hovoril o potrebách biblickej hermeneutiky a zameral sa na body 23 a 24 Instrumentum laboris,¹⁷ ktoré sa zaoberajú účinnosťou Božieho Slova vo Svätom Písme. V nich hovoril o rozmachu interpretačných metód a ich pastoračnom prínose.¹⁸ Upo-zorňuje na ich nedostatok, keď je sústredenie viac na metodológiu, než na posolstvo textu.¹⁹

Na 11 generálnom zhromaždení Biskupskej synody vystúpil aj Svätý Otec. „*Svoj príhovor zameral na tému základných kritérií biblickej exe-gézy, ďalej hovoril o rizikách sekularizmu a pozitivizmu v súvislosti so Svätým písmom ako aj o potrebe úzkeho vzťahu medzi exegézou a teológiou. Ako Svätý Otec povedal, pre lepšie chápanie Biblie aj z hľadiska viery, sú potrební exegéti s kompletnou formáciou. Historicko-kritická metóda je pozitívna, ale je tiež potrebné, aby bola úplná – dodal Benedikt XVI., pričom sa odvolával na Dokument o interpretácii Biblie v Cirkvi, vydaný Pápežskou biblickou komisiou v roku 1993 pod jeho ve-dením – keď bol prefektom Kongregácie pre náuku viery. Ďalej pokračo-val: „Počuli sme to najlepšie, čo nám môže vyplývať z exegézy, ale musíme uvažovať aj o rizikách. Historicko-kritická metóda pomáha chápať, že Sväté písmo nie je mytológiou, ale je skutočnými dejinami a že pomá-ha uchopiť hlbokú jednotu celého Písma. So svojimi príspevkami, ktoré sú*

¹⁶ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081014023>

¹⁷ Porov.: SYNOD OF BISHOPS: *XII Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops Instrumentum laboris "The Word of God in the Life and Mission of the Church" (May 11, 2008).* http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20080511_instrlabor-xii-assembly_en.html

¹⁸ Porov.: PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, 1993, Spišská kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1995, s. 119 – 135.

¹⁹ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Na Biskupskej synode s príhovorom vystúpil bratislavský arcibiskup Stanislav Zvolenský.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081013019>.

často na vysokom akademickom stupni pomáha chápať celkovú skutočnosť, ale môže tiež privádzať k myšlienkam o Biblii ako o knihe, ktorá sa týka len minulosti.“ Benedikt XVI. sa potom zameral na druhý bod Konštitúcie II. vatikánskeho koncilu o Božom slove Dei Verbum keď povedal, že ak sa stráca hermeneutika viery, na jej mieste rastie hermeneutika pozitívizmu a sekularizmu, podľa ktorej Božského v dejinách niet a všetko sa redukuje len na ľudské ako tomu aktuálne nasvedčuje hlavný príud v Nemecku, ktorý neguje vzkriesenie Krista a ustanovenie Eucharistie zo strany Božieho Syna. Podľa pápeža niet dôvodu na dualizmus, ktorý v súčasnosti rozdeľuje teológiu a exegézu a tiež že teológia, ktorá nie je založená na interpretácii Písma, je teológiou bez základu, rovnako ako nemá základ ani exegéza, ktorá nie je teologickou. V praxi to znamená – dodal v závere Benedikt XVI. –, že je potrebné rozšíriť formovanie budúcných exegetov.²⁰ Svätý Otec spomenul aj situáciu v Iraku a všetky obeť násilností. Obeť nazval novodobými mučeníkmi, ktorí sa za nás dnes modlia v nebi a kresťanov vyzval, aby žili Božie slovo ako znak odpustenia. Potom pokračoval aj Vatikánsky štátny sekretár kardinál Tarcisio Bertone, ktorý sa dotkol mladých ľudí. Povedal, že len 13% dospelých mladých veriacich považuje za dôležité uvažovanie nad Svätým písmom a zdôraznil, že napriek tejto ľahostajnosti k Božiemu slovu sú dnešní mladí pripravení a ochotní prijať živé svedectvo dospeľých ako aj vychovávateľov, ktorí by Božie slovo vložili do svojej každodennej praxe.²¹

Na 12. generálnom zhromaždení a 14. generálnej kongregácie Biskupskej synody generálny sekretár synody Mons. Nikola Eterovič oznámil zmeny v popoludňajšom programe. Otcovia biskupi spolu s pápežom sa zúčastnili na púti k hrobu apoštola národov sv. Pavla v Bazilike sv. Pavla za hradbami pri príležitosti osláv vyhláseného Roku svätého Pavla. Večerné stretnutie pokračovalo koncertom Viedenského orchestra. V doobedňajší blok viedol prefekt Kongregácie pre náuku viery kardinál William Joseph Levada.²² Zaujímavým príhovorom zameraným na laikov predniesol arcibiskup zo Sydney, kardinál Georg Pella. Povedal: „podľa nebo sú biskupi povolani k tomu, aby „vyrovnávali“ cestu pre

²⁰ RADIO VATICANA: Benedikt XVI. na Biskupskej synode o biblickej exegéze. <http://www.radiovaticana.org/SLO/Articolo.asp?c=237884>

²¹ Porov.: PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, 1993, Spišská kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1995, s. 126 – 132. Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Zasadnutie Biskupskej synody aj na tému Iraku*. http://www.tkkbs.sk/v_iew.php?cislocianku=20081015010; Porov.: ČITBAJ, F.: Pavlovo privilegium a jeho využívanie v súčasnom kanonickom práve. In: KARDIS, M. – SLIVKA, D.: *Pavlova rétorika na pozadí Starého zákona*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009.

²² Porov.: CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH: *Profile*. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_en.html

*Ducha tak, aby mohol úspešne vykonávať svoju prácu vo chvíli, keď sa Božie slovo stretáva s človekom a spoločenstvom. Ďalej vyzdvihol potrebu formovania skupín mladých a dospelých laikov, ktorí by svedčili o Kristovi v mládežníckych kruhoch vo farnostiach, školách a na univerzitách. S príborom dnes vystúpil aj predseda Pápežskej rady pre laikov kardinál Stanislaw Rylko, ktorý vyzdvihol šírenie Božieho slova a označil ho za najvzácnejšie ovocie II. vatikánskeho koncilu. Spomeňme ešte príbor predsedu Pápežskej rady pre spravodlivosť a pokoj kardinála Renata Raffaeleho Martina, ktorý hovoril o tom, že tak ako štúdium Svätého písma, ako aj sociálnej vedy, napriek tomu, že používajú koncepčne a metodologicky odlišné nástroje, sú oba tým istým jedným poznaním viery.*²³

Taktiež v tomto bloku vystúpil aj Brat Alois Leser z komunity Taizé, ktorý poukázal na vzťah medzi Bibliou a životom mladých. Podľa neho „základom je privítať mladých, v atmosfére dôvery, ktorá ich podnieti k objaveniu Boha v nich žijúceho.“ Taktiež spomenul zakladateľa komunity Taize na brata Rogera Schutza, ktorý prostredníctvom modlitby liturgie hodín sa usiloval priblížiť Božie slovo mladým ľuďom.²⁴ Základom je priblížiť duchovné spoločenstvo mladým, aby zažili osobné stretnutie s Bohom.²⁵ Brat Alois predložil zhromaždeniu niekoľko návrhov, ktoré by mohli pomôcť farským spoločenstvám pri spoločnom prežívaní modlitby.²⁶ V tejto súvislosti sa prihovorili na synode aj zástupcovia laikov, rozličných hnutí a spoločenstiev. Vo svojich príhovoroch ponúkli konkrétne skúsenosti s Božím v úlohe a poslaním veriacich laikov Cirkvi.²⁷

Na 19. kongregácii zasadnutia Biskupskej synody sa začali pripravovať jednotlivé návrhy pre záverečný dokument.²⁸ Predsedom tejto

²³ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Benedikt XVI. a biskupi 12. generálneho zhromaždenia synody v Bazilike sv. Pavla za bradbami*. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081013029>

²⁴ Porov.: LES PRESSES DE TAIZÉ: *Pít dôvery na zemi*. 1994.

²⁵ Porov.: ČITBAJ, F.: Ekumenizmus s Pravoslávnu Cirkvou podľa Platných právnych noriem katolíckeho práva. In: *Theologos. Theological revue*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, roč. X., č. 2.

²⁶ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081015020>; Porov.: CORANIČ, J.: Sakrálné pamiatky Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období baroka. In: *Cnoty i wady*. Prešov: Presovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, s. 36 - 48.

²⁷ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Na Biskupskej synode prehovorili zástupcovia veriacich laikov*. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081015021>

²⁸ „Utorok sa na zasadnutí Biskupskej synody za prítomnosti pápeža Benedikta XVI. niesol v znamení 20. generálnej kongregácie a tiež pripomienok a návrhov synodálnych otcov, ktoré sa zapracujú do záverečného dokumentu v sobotu. V zozname je 53 oficiálnych pripomienok, ktoré predstavili generálny relátor a sekretár synody Marc Ouellet a Mons. Laurent Monsengwo. Prvý okruh návrhov sa týka poznania Božieho slova. Otcovia biskupi vyjadrili nádej, že veriaci budú ďalej rásť v poznaní jeho spásnosnej sily a že

komisie je Mons. Gianfranco Ravasi, ktorý predstavil návrhy pre záverečný dokument synody. „Na prvom mieste poukázal na tri základné kritériá potrebné pre jeho vypracovanie. Sú medzi nimi hlavne „opodstatnenosť“ alebo „schopnosť“ dospieť k maximálnemu zjednodušeniu, ďalej dôraz a napokon obsah, aby v sebe niesol základné hodnoty a princípy. Okrem iného zazneli aj niektoré body, o ktorých sa bude hlasovať počas nasledujúcich generálnych kongregácií. Základnou súčasťou návrhu dokumentu však bolo predstavenie niektorých stránok posolstva Božieho slova, z hľadiska jeho hlasu (teda zjavenia), ďalej jeho tváre (čiže Krista), jeho domu (čiže Cirkvi) a jeho ciest (teda jeho poslaní). Do návrhu prítomní zahrnuli aj špeciálne poďakovanie všetkým služobníkom Božieho slova, od katechétov až po vyučujúcich a všetkých tých, ktorí oblasujú a svedčia o Božom slove a to aj v takých oblastiach, v ktorých vystavujú riziku vlastné životy. Z viacerých strán zaznela tiež na zasadnutí výzva, aby bol dokument zaslaný do farností, nech prostredníctvom nebo veriaci lepšie spoznajú činnosť synody, či návrh, aby bolo v dokumente uvedené, že synoda sa venovala konkrétnym a aktuálnym pastoračným výzvam, medzi ktoré patrí najmä náboženská sloboda ako aj fakt, že zasadnutie malo na mysli dva rozmery poslania Božieho slova: jednak vo vzťahu k tým, ktorí ho nepoznajú vôbec a k tým, ktorí ho spoznali, ale naň zabudli – teda tým, ktorých konferencia v Aparecide označila ako „pokrstených, ktorým nebolo oblasené evanjelium.“²⁹ Mons. G. Ravasi vystúpil aj na tlačovej konferencii, ktorá sa konala po utorkovom rannom zasadnutí Biskupskej synody. Vo svojom vystúpení poukázal na potrebu vysvetľovania Biblie, čo je kľúčovým faktorom pre jej pochopenie, pričom musia exegeti dobre poznať jej vedeckú i duchov-

Cirkev bude aj v budúcnosti posilňovať svoje misionárske poslanie. Jedným z hlavných návrhov bola podpora zmierovacieho procesu vzhľadom na etnické konflikty a napätia medzi náboženstvami. Práve tu sa má prejavovať väčšie úsilie katolíkov pri vytváraní takzvaných mostov dialógu pri budovaní harmonickej spoločnosti. V tomto zmysle je potrebné – dodali synodálni otcovia – aby mal každý veriaci svoju vlastnú Bibliu. Čo sa týka liturgie, prítomní sa zhodli na tom, že Sväté písmo by v kostoloch malo byť na viditeľnom mieste. Úlohou lektorov bude do budúcnosti štúdium a prehlbovanie poznatkov aj s využívaním nových komunikačných techník a s použitím príslušných zvukových zariadení. Za hlavnú potrebu tiež biskupi označili homílie, ktoré majú pozývať k misijnému poslaniu a majú byť pripravované s modlitbou a živou náukou. Upozornili tiež na významné postavenie ženy a to nielen v rodine a pri katechéze, ale aj v biblickom lektoráte.“ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Utorkové zasadnutie Biskupskej synody aj o príprave záverečného dokumentu.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081022011>.

²⁹ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Biskupská synoda sa zaoberala záverečným dokumentom.* <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081020021>; TIRPÁK, P.: *Biblicko-teologické základy kresťanskej iniciácie.* In: *Zborník teologických štúdií No.4.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, s. 66.

nú stránku. Podľa neho významným momentom liturgie³⁰ je homília a jej podanie, pretože počas nej môžu kňazi priblížiť Sväté písmo veriacim, a tak prispieť k jeho rozkvetu v živote kresťanov.³¹

20. októbra 2008 sa na Synode biskupov hovorilo aj o šírení Božieho slova v Afrike. Sudánsky biskup Mons. Antonia Menegazzu považuje za veľký problém Afriky občianske vojny, ktoré spôsobujú, že ľudia musia opustiť domovy a tak sa vzdalujú od Cirkvi. Strácajú kontakt s kňazmi a preto je ohlasovanie a šírenie Božieho slova veľmi ťažké. Ďalším problémom ako spomenul biskup Menagazza je nedostatočný čas prípravy pred prijatím sviatosti krstu. Problém spočíva v tom, že aj keď sa Afričania stanú kresťanmi stále ostávajú verný svojim tradíciami. Taktiež veľkým problémom je aj jazyk obyvateľstva. Katechéti ho dostatočne neovládajú a hlásanie evanjelia v anglickom a arabskom jazyku nemá požadovaný prínos, pretože je nezrozumiteľné.³² Poslednou výzvou bolo, aby sa Synoda biskupov uskutočnila na budúci rok v Afrike.³³

K dôležitým aspektom Synody biskupov o Božom slove bol aj rozhovor s generálnym predstaveným Spoločnosti Ježišovej pátrom Adolfo Nicolásom ktorý poskytol pre Vatikánsky rozhlas rozhovor:³⁴

³⁰ Porov.: SLODIČKOVÁ, M.: Liturgická formácia prostredníctvom prostriedkov spoločenskej komunikácie. In: *Katecheze a pastorače: formovaní identity v mediálnom svete*. Ostrava : Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra spoločenských vied, oddelení kresťanskej výchovy, 2008, s. 125.

³¹ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Mons. Ravasi o potrebe vysvetľovania Biblie v homiliách kňazov*. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081022010>.

³² Porov.: PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, 1993, Spišská kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtašáka, 1995, s. 123 – 126.

³³ Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: *Na Biskupskej synode vo Vatikáne sa hovorilo o problémoch Afriky*. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081021022>.

³⁴ „Účasť laikov ako poslucháčov na Synode sa ukázala veľmi podnetnou, pretože nám poskytli iný pohľad, ktorý sa stretol s veľkým oblasom. Túžia totiž prístupovať k Biblii menej technicky, spôsobom, ktorý je bližší životu laikov, ľuďom na ulici, ktorí túžia nájsť zmysel, radosť a nádej. Ktorí túžia pochopiť, ako im Božie slovo môže pomôcť v ich každodennom živote. Mali by sme sa teda pokúsiť sprístupniť ľuďom Božie slovo jednoduchšie, aby náš spôsob oblasovania Slova bol blízky životu ľudí. Žil som dlhý čas v Japonsku a videl som, že Božie slovo aj medzi nekresťanmi vzbudzuje väčší záujem ako celá naša katechéza. Ľudia majú strach zo „systémov“. Sú však pre hľadanie a nachádzanie cesty a verím, že Sväté písmo nám ponúka práve takéto cesty. Priblížiť Božie slovo ľuďom, toto je aspekt, ktorý sa na Synode ukázal ako veľmi dôležitý. Totiž najvýznamnejšie ovocie Božieho slova pre väčšinu ľudí je to, že ponúka alternatívu: iný svet, Boží svet, svet spoločenstva, nádeje, spoločenstva. Už iba vstúpiť do tohto sveta je pre mnohých zdrojom nádeje.“ Ako uvádza do života Božie slovo Spoločnosť Ježišova? „Myslím si, že v našej duchovnej tradícii je najdôležitejším bodom čítanie a meditovanie Božieho slova a tiež to „ako“: ako dosiahnuť to, aby Božie slovo vstúpilo do nášho vnútra a my do neho tak, aby sme v tomto dialógu s Božím slovom boli premenení. Toto je ten blavný bod, na ktorý kládla Spoločnosť Ježišova od čias sv. Ignáca dôraz a v čom pokračujeme aj dnes.“ Žili ste mnoho rokov v Ázii. Čo Vás najviac oslovilo vzhľadom na

V nedeľu 26. októbra 2008 pápež Benedikt XVI. ukončil XII. generálne zhromaždenie biskupskej synody „Božie slovo v živote a poslaní Cirkvi“ slávnostnou sv. liturgiou o 09:30 za účasti synodálnych otcov biskupov. Pri slávnostnej homílii povedal: „*V tejto eucharistickej slávnosti, ktorá uzatvára synodálne práce, si uvedomujeme osobitné puto, ktoré existuje medzi láskyplným počúvaním Božieho slova a nezištnou službou našim bratom a sestrám. Kolko ráz sme počas uplynulých dní počúvali svedectvá zo skúseností i úvahy o tom, aké dôležité je dnes počúvanie Boba v intimite vlastného vnútra, čoraz hlbšie poznávanie spásonosného slova a úprimné delenie sa s inými vo viere, počúvanie, ktoré nám neprestajne umožňuje stôl Božieho slova! Drabí a ctihodní bratia, vďaka každému z vás, že ste každý svojím dielom prispeli k prehlbeniu synodálnej témy Božie slovo v živote a v poslaní Cirkvi. My, ktorí sme sa zúčastnili na práci synody, si z nej odnášame obnovené vedomie, že prvoradou úlohou Cirkvi na začiatku tohto nového milénia je predovšetkým živiť sa Božím slovom, aby sme ho oblasovali spôsobom primeraným dnešným časom a aby sa naše evanjelizačné úsilie tak mohlo stať účinným. Táto cirkevná udalosť by sa mala primerane odraziť v každej komunite. Božie slovo treba transformovať do skutkov lásky, lebo len tak sa oblasovanie evanjelia stane vierohodným napriek ľudským krehkostiam, ktorými je človek poznačený. Predpokladom na to je predovšetkým vnútorné poznanie Krista a vnímavé počúvanie jeho slova. V tomto svätopavlovskom roku, keď si osvojujeme slová apoštola „Beda mi, keby som evanjelium nehlásal“ (1 Kor 9, 16), si zo srdca želim, aby každá komunita nadobudla hlboké presvedčenie, že toto je poslaním služby evanjelia pre tento čas. Na začiatku synody som spomenul Ježišovu výzvu: „žatva je veľká“ (Mt 9, 37). Je to výzva, na ktorú by sme mali vždy neúnavne odpovedať, hoci sa môžeme stretnúť s rozličnými ťažkosťami. Mnohí ľudia hladajú - hoci si to možno ani neuvedomujú - stretnutie s Kristom a jeho evanjeliom. Mnohí ho potrebujú, aby našli zmysel vlastného života. Neodmysli-*

synodálnych otcov, ktorí pochádzajú z tohto kontinentu? „Cítim, že je tu ešte stále málo predstaviteľov tohto rozsiahleho kontinentu, ktorý má veľmi hlbokú vlastnú náboženskú tradíciu. Pritom krajina, ako Čína, nie je vôbec zastúpená na Synode. Myslím, že väčšia ázijská účasť a ich vlastné duchovné hľadanie by bolo veľkou pomocou pre uvažovanie o Biblii, o tom, ako Božie slovo môže vstúpiť do srdc ľudí, ktorí vyrástli v prostredí budbizmu a konfucianizmu.“ „Dúfate, že Synoda bude prínosom aj pre laikov, ktorí nie sú doma v teologických otázkach? „Ja dúfam, že táto Synoda bude veľkou príležitosťou k tomu, aby sa začal proces približovania Biblie ľuďom, aby sa Božie slovo stalo viac prístupné aj mladým a tiež všetkým zreлым ľuďom.“ Môžu v tomto pomôcť misionári? „Myslím, že áno, pretože naša skúsenosť je prežívaná práve na hranici s nekresťanmi. Každý z nás nosí v sebe otázku, čo môžem urobiť preto, aby sa Sväté písmo stalo ľahšie prístupným? Myslím, že túto skúsenosť prežívame všetci, ktorí sme boli vonku, v misii.“

Porov.: TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: Rozhovor s generálnym predstaveným Spoločnosti Ježišovej o Biskupskej synode.
<http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20081023016>

telným kritériom opravdivej misie Cirkvi je práve poskytnutie jasného svedectva života podľa Božieho slova, podľa Ježiša Krista.³⁵ „V závere homílie Svätý Otec zdôraznil dôležitosť miesta Božieho slova v liturgii: „Ešte veľa by sa k tomu dalo povedať, v závere by som však chcel zdôrazniť už len to, že privilegovaným miestom, na ktorom zaznieva Božie slovo budujúce Cirkev, je bezpochyby liturgia, ako to mnoho ráz zaznelo v priebehu synody. V nej sa zjavuje pravda, že Biblia je knihou ľudu a pre ľud. Je to dedičstvo, testament odovzdávaný poslucháčom, aby vo svojich životoch uskutočňovali dejiny spásy, je to testament dosvedčený v Písme. Osobitne dôležitý je vzájomný živý vzťah medzi ľuďmi a Písmom. Biblia zostáva živým slovom v ľuďoch, ktorý je jeho subjektom a číta ho. Na druhej strane ľud nemôže existovať bez Písma, pretože práve v ňom nachádza dôvod svojej existencie, svoje povolanie, svoju identitu. Toto vzájomné prepojenie medzi ľuďmi a Svätým písmom sa slávi pri každom liturgickom zhromaždení, ktoré vďaka Duchu Svätému počúva Krista, pretože to on hovorí vtedy, keď sa v Cirkvi číta Písmo a prijíma sa Zmluva, ktorú Boh obnovuje so svojím ľuďmi. Písmo a liturgia sa zjednocujú v jedinom ciele, ktorým je priviesť ľud k dialógu s Pánom, k poslušnosti Pánovej vôli. Slovo, ktoré vyšlo z Božích úst a ktoré je zaznamenané v Písmach, sa vráti k nemu vo forme odpovede, ktorou je modlitba ľudu, v odpovedi, ktorá je odpoveďou prežívaného života a odpoveďou lásky (porov. Iz 55, 10–11).“³⁶

Zoznam použitej literatúry

BENEDICT XVI.: *Homily of His Holiness Benedikt XVI. Basilica of St Paul Outside-the-Walls Sunday, 5 October 2008.* http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20081005_apertura-sinodo_en.html

³⁵ Porov.: BENEDICT XVI.: *Homilies.*

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/index_en.htm

CAPPELLA PAPALE FOR THE CONCLUSION OF THE 12th ORDINARY GENERAL ASSEMBLY OF THE SYNOD OF BISHOPS: *Homily of His Holiness Benedikt XVI. Vatican Basilic Sunday, 26 October 2008*

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20081026_conclusionone-sinodo_en.html

³⁶ „Osobitný pozdrav posielam biskupom kontinentálnej Číny, ktorí sa na tejto synode nemohli zúčastniť. Ďakujem Bobu za ich lásku ku Kristovi, za ich spoločenstvo s univerzálnou Cirkvou a za ich vernosť nástupcovi apoštola Petra. Zabŕňame ich do našich modlitieb spolu so všetkými veriacimi zverenými do ich pastoračnej starostlivosti. Prosíme „Najvyššieho pastiera“ (1 Pt 5, 4) aby ich obdaroval radosťou, silou a apoštolskou horlivosťou, aby múdro spravovali katolícku komunitu v Číne, ktorá je nám všetkých taká drahá.“ TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: Homília Benedikta XVI. pri príležitosti ukončenia Biskupskej synody. <http://www.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20081026004>

- BENEDICT XVI.: *Homilies*. http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/index_en.htm
- CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH: *Profile*. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_en.html
- CAPPELLA PAPAŁE FOR THE CONCLUSION OF THE 12th ORDINARY GENERAL ASSEMBLY OF THE SYNOD OF BISHOPS: *Homily of His Holiness Benedikt XVI. Vatican Basilic Sunday, 26 October 2008* http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/homilies/2008/documents/hf_ben-xvi_hom_20081026_conclusionone-sinodo_en.html
- CORANIČ, J.: Sakrálne pamiatky Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období baroka. In: *Cnoty i wady*. Prešov : Presovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008.
- ČITBAJ, F.: Ekumenizmus s Pravoslávnuou Cirkvou podľa Platných právnych noriem katolíckeho práva. In: *Theologos. Theological revue*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, roč. X., č. 2.
- ČITBAJ, F.: Pavlovo privilégium a jeho využívanie v súčasnom kanonickom práve. In: KARDIS, M. – SLIVKA, D.: *Pavlova rétorika na pozadí Starého zákona*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2009.
- DANČÁK, F. - HOSPODÁR, M.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu a Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008
- JĘDRZEJEWSKI, S.: *Biblia i judaizm*. Krakow: Papieska Akademia Teologicznej w Krakowie, 2007.
- LES PRESSES DE TAIZÉ: *Pút dôvery na zemi*. 1994.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi*. 1993. Spišská kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1995.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Židovský národ a jeho Svätá Písma v kresťanskej Biblii*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- PAĽA, G.: *Mediálna problematika v katolíckej náboženskej výchove*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008, 274 s. ISBN 978-80-8068-878-3.
- RADIO VATICANA: *Benedikt XVI. na Biskupskej synode o biblickej exegéze*. <http://www.radiovaticana.org/SLO/Articolo.asp?c=237884>
- SLODIČKOVÁ, M.: Liturgická formácia prostredníctvom prostriedkov spoločenskej komunikácie. In: *Katecheze a pastorage: formování identity v mediálním světe*. Ostrava : Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra společenských věd, oddělení křesťanské výchovy, 2008

- SYNOD OF BISHOPS: XII *Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops Instrumentum laboris "The Word of God in the Life and Mission of the Church"* (May 11, 2008). http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20080511_instrlabor-xii-assembly_en.html
- SYNODUS EPISCOPORUM, XII CŮSTUS GENERALIS ORDINARIUS: *Verbum Domini in vita et missione Ecclesiae*. Lineamenta. http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20070427_lineamenta-xii-assembly_lt.html
- TLAČOVÁ KANCELÁRIA KONFERENCIE BISKUPOV SLOVENSKA: <http://www.tkkbs.sk/>
- TIRPÁK, P.: *Biblicko-teologické základy kresťanskej iniciácie*. In: Zborník teologických štúdií No.4. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2008.
- VALČO, M.: Princíp tolerancie v cirkvi a v spoločnosti – Chápanie tolerancie v dejinách a dnes. In: *Slovo*, vol. 4, 2001. Torrington : Slavic heritage institute, 2001.